

Przedmiotem badań przedstawionych w książce są sprawcy zabójstw, którzy dopuścili się zbrodni działając z różnych motywów, w różnych okolicznościach, ujawniając różny poziom demoralizacji. Zasadniczym celem opracowania było stworzenie w miarę wyczerpującej psychospołecznej charakterystyki sprawców zabójstw i opracowanie projektu oddziaływań resocjalizacyjnych, który adresowany jest do tej kategorii sprawców. Przeprowadzone badania umożliwiły stworzenie modelowego ujęcia sprawców zabójstw, które opierają się nie tylko na zróżnicowaniu sprawców ze względu na motyw główny popełnionego czynu ale przede wszystkim ze względu na m.in. zróżnicowany poziom demoralizacji, profil osobowościowy, doświadczenia socjalizacyjne, które to cechy pozwalają określić podatność resocjalizacyjną i prognozowanie. W książce zawarto także autorski projekt obejmujący oddziaływania terapeutyczne, resocjalizacyjne i penitencjarne, który opracowany został z myślą o readaptacji sprawców zabójstw. Poza ogólnymi wskazaniem przedstawiono także indywidualne wytyczne do projektu oddziaływań resocjalizacyjnych z uwzględnieniem indywidualnych predyspozycji, możliwości badanych sprawców.

Podstawą teoretyczną przeprowadzonych badań są teorie integracyjne wyjaśniające zachowania przestępcze w sposób komplementarny bowiem łączą one doświadczenia socjalizacyjne, wychowawcze, psychologiczne. Zawarta w kolejnych rozdziałach charakterystyka przestępstwa zabójstwa dokonana w oparciu o literaturę polską i przede wszystkim światową pozwala lepiej poznać etiologię tych czynów z perspektywy biopsychologicznej, środowiskowej i tła motywacyjnego.

Książka składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym omówiono założenia wybranych teorii integracyjnych, to znaczy teorii napięcia Agnewa oraz teorii kontroli Hirschiego i LeBlanca i doktryny kryminologii humanistycznej Tyszkiewicza. Rozdział drugi traktuje o zabójstwie w aspekcie historycznym i prawnym. Wyjaśniono w nim między innymi kwestie znamion ustawowych zabójstwa, a także modelowe kryteria kwalifikacji czynu. W rozdziale trzecim przedstawiono najważniejsze wyniki badań wskazujące na korelaty biopsychologiczne i środowiskowe zabójstw, a także czynniki sytuacyjne i motywacyjne, jakimi kierują się zabójcy. W ramach podsumowania tych kwestii omówiono integracyjny model czynników ryzyka związanych z popełnianiem zabójstw oraz scharakteryzowano wybrane rodzaje zabójstw oraz ich determinanty.

W rozdziale czwartym zaprezentowano wybrane problemy dotyczące diagnozy resocjalizacyjnej i penitencjarnej oraz jej znaczenie w projektowaniu oddziaływań naprawczych. Wskazano również na

dotychczasowe doświadczenia w resocjalizacji sprawców zabójstw w odniesieniu do literatury.

Rozdział piąty zawiera założenia metodologiczne badań własnych, natomiast w szóstym przeprowadzono analizę ilościową wyników uzyskanych w badaniach własnych. W rozdziale siódmym przedstawiono analizę przypadków na podstawie rezultatów tych badań, modelowe ujęcie sprawców zabójstw, a także projekt oddziaływań resocjalizacyjnych adresowany do różnych kategorii sprawców zabójstw. Publikację kończą syntetyczne wnioski z badań.

Książka przeznaczona dla osób zajmujących się zawodowo resocjalizacją penitencjarną, czyli przede wszystkim może być przydatna pracownikom działów penitencjarnych zakładów karnych różnych rodzajów i typów. W książce zawarto dokładnie omówione wskazania resocjalizacyjne wraz z przykładowymi rozwiązaniami oddziaływań uwzględniających indywidualne predyspozycje i możliwości skazanych (zawarta jest także dokładna prezentacja przypadków).

Poza tym adresowana jest do studentów specjalności pedagogika resocjalizacyjna i pedagogika penitencjarna. Zawiera bowiem obszerne omówienie elementów diagnozy resocjalizacyjnej i oczywiście wspomniany projekt oddziaływań resocjalizacyjnych. Ponadto dla studentów tych specjalności wartościowe może być opracowanie dotyczące etiologii zabójstw, zaprezentowany syndrom prehomicydalny a także przegląd integracyjnych teorii kryminologicznych.

Materiał empiryczny stanowi koherentny zestaw danych do charakterystyki psychospołecznej sprawców morderstw. Jest to wkład do wiedzy na temat tej grupy sprawców. Już sam rozdział 7 zawiera interesujące i odkrywcze wiadomości co do obszaru różnych przypadków sprawców

zabójstw (analiza typowych przypadków, syntetyczny model sprawców zabójstw, wytyczne do projektu działań resocjalizacyjnych) [...] i jest to niewątpliwy wkład do polskiej nauki.

prof. zw. dr hab. Stanisław Kawula

(fragment recenzji)

Praca jest nowatorska pod względem prezentacji nowych obszarów badawczych dla pedagogiki, szczególnie dla pedagogiki resocjalizacyjnej. Materiał empiryczny jest bardzo bogaty i wnosi nową wiedzę w problematykę rozumienia sprawców morderstw.

ks. dr hab. Czesław Kustra, prof. UMK

(fragment recenzji)

Wstęp

Zabójstwo uznaje się powszechnie za akt skrajnej agresji i najokrutniejsze z przestępstw gwałtownych. Czyn ten budzi zainteresowanie przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych. Efektem tego są liczne opracowania wskazujące przede wszystkim na psychologiczne i osobowościowe konteksty popełniania zabójstw (por. J. K. Gierowski, 1988, 1991; Szymusik, Leśniak, 1975; A. Wolska, 2001 i inni). W ostatnich latach dynamika zabójstw utrzymuje się na stałym poziomie (np. w 2005 roku popełniono 837 zabójstw, w 2006 – 816 zabójstw) i w stosunku do lat dziewięćdziesiątych i początku XXI wieku jest to tendencja malejąca (np. w 1994 roku popełniono 1160 zabójstw, w 1995 – 1134, w 1996 – 1134, w 2000 – 1269, w 2001 – 1325, a w 2002 – 1188) (Komenda Główna Policji: www.kgp.waw.pl). Niepokojące są jednak obniżanie się wieku sprawców i wzrost okrucieństwa działań. Stały udział w dokonywaniu zbrodni mają młodociani i nieletni sprawcy. Przykładowo w 2001 roku wśród 1274 podejrzanych o dokonanie zabójstwa było 54 nieletnich działających samodzielnie lub współuczestniczących w dokonaniu zbrodni z młodocianymi sprawcami. W 2002 roku wśród 1206 podejrzanych było 51

nioletnich, w 2003 wśród 1015 podejrzanych było 30 nioletnich, a w 2004 – 31 (dane Komendy Głównej Policji: www.kgp.waw.pl).

Istnieje więc potrzeba aktualizowania badań w tym zakresie, zwłaszcza jeśli na podstawie diagnozy czynników warunkujących można sformułować wskazania, które posłużą do opracowania propozycji oddziaływań resocjalizacyjnych wobec tej grupy sprawców.

Tytuł książki różnicuje kategorie sprawców, którzy pozbawili innych życia. Zamiar ten ma odzwierciedlać zróżnicowany charakter pozornie jednorodnych czynów. Zabójstwo może być bowiem przestępstwem uznanym z punktu widzenia prawa nie tylko za czyn w postaci podstawowej, ale także uprzywilejowanej (popelniony na przykład pod wpływem silnych emocji), którego znamiona redukują odpowiedzialność karną sprawcy oraz jako typ kwalifikowany, charakteryzujący się zwykle szczególnie okrutnym, drastycznym działaniem sprawcy. Często ten typ zabójstwa określa się jako zabójstwo ciężkie lub morderstwo. W literaturze anglo-amerykańskiej również funkcjonuje rozróżnienie obejmujące zabójstwo (*homicide*) oraz morderstwo (*murder*). Biorąc pod uwagę to, że badaniami objęto różne kategorie sprawców zabójstw, między innymi tych, którzy zbrodni dopuścili się pod wpływem silnych emocji lękowych lub długotrwałego konfliktu z ofiarą, a także tych, którzy kierując się motywacją seksualną wobec swych ofiar, wykazali się niespotykanym okrucieństwem, stosowali tortury, a ich czyny nosiły znamiona zabójstw seryjnych, za uzasadnione uznano dokonanie takiego zróżnicowania również w tytule książki...[...]

5.8. Metody, techniki i narzędzia badawcze

Właściwy dobór metod i technik jest podstawowym warunkiem skuteczności przedsięwzięć badawczych, umożliwiających optymalne rozwiązanie postawionych problemów badawczych. Biorąc pod uwagę zarówno przedmiot, jak i cele badań oraz fakt, że zgodnie z założeniami metodologicznymi badania mają charakter ilościowy i jakościowy, wybrano z obszernego zakresu metod i technik badawczych omawianych przez T. Pilcha i T. Bauman (2001), M. Łobockiego (2006) oraz K. Rubachę (2008) adekwatne metody i techniki badawcze.

Zastosowanie dwóch rodzajów badań-ilościowych i jakościowych pozwala na porównanie zebranych danych za pomocą różnych metod, czyli triangulację. Zadaniem triangulacji jest więc wykazanie, że niezależne pomiary są zgodne, a przynajmniej nie są sprzeczne (M. B. Miles, A. M. Huberman, 2000, s. 276; K. Rubacha, 2008, s. 88). Dzięki temu zebrane dane opracowano i zinterpretowano nie tylko w obrębie przypadków, ale także w ujęciu przekrojowym. Ponadto możliwe stało się wyprowadzenie uogólnień dotyczących całej badanej zbiorowości. Zabiegi te pozwoliły na stworzenie modelowego ujęcia sprawców zabójstw i opracowanie projektu oddziaływań resocjalizujących nie tylko w zakresie ogólnych wskazań, ale także w odniesieniu do poszczególnych przypadków.

Odwołując się do przytaczanego przez Rubachę (2008) podziału metod zbierania danych, w badaniach posłużono się metodami zbierania danych zarówno ilościowych, jak i jakościowych i wykorzystano:

1. Ankietę.
2. Metody testowania (testy).
3. Wywiad.
4. Przeszukiwanie źródeł wtórnych.
5. Skalę Agresji Bussa–Durkee (SABD).
6. Test EPQ-R w polskiej adaptacji Piotra Brzozowskiego i Radosława Drwala.
7. Metody statystyczne.

Ankieta

Ankieta jest przez Rubachę (2008, s. 132) traktowana jako metoda zbierania danych ilościowych, co polega na zadawaniu osobom badanym pytań, na które odpowiedzi zawierają wskaźniki zmiennych. Uporządkowany układ spisanych pytań i odpowiedzi stanowi kwestionariusz ankiety, czyli stosowane w tej metodzie narzędzie. Posługiwanie się ankietą jako metodą zbierania danych ilościowych przebiega w dwóch etapach: przygotowania kwestionariusza i przeprowadzenia pomiaru właściwego.

Metody testowania

Istotą metody testowania nie jest test (który stanowi narzędzie badań), lecz testowanie, czyli czynności konstruowania, przeprowadzania i analizowania testów. Testowanie to obiektywna metoda zbierania danych ilościowych. Obiektywność w tym wypadku oznacza, że badacz nie wpływa na wyniki. Testy natomiast to narzędzia służące do zebrania danych, które wyposażone są w klucz z prawidłowymi rozwiązaniami, stanowiącymi wzorzec wyników. Testy składają się z wielu pozycji zawierających wskaźniki zmiennej nieobserwowanej, do której szacowania zostały skonstruowane. W rozwiązaniu każdej pozycji testu kryje się wskaźnik, który badacz zmienia na liczbę. Wynik testu jest sumą lub średnią tych wskaźników wyrażonych ilościowo (K. Rubacha, 2008, s. 178–180).

Metoda testowania umożliwia zbieranie danych opisujących osoby badane oraz aspekty ich działania na wymiarach reprezentujących zmienne nieobserwowalne, szacowane za pomocą testu. W badaniach własnych wykorzystano dwa testy służące do pomiaru agresywności oraz cech osobowości introwersji – ekstrawersji, neurotyzmu i psychotyzmu. [...]

Spis treści

Wstęp

1. Wybrane integracyjne teorie przestępczości

- 1.1. Generalna teoria napięcia Roberta Agnewa (GST)
- 1.2. Integracyjna teoria regulacji zachowania przestępczego Marco LeBlanca
- 1.3. Doktryna kryminologii humanistycznej Leona Tyszkiewicza

2. Zabójstwo jako skrajna forma przestępstwa gwałtownego w ujęciu historycznym i prawnym

- 2.1. Zabójstwo w kontekście historycznym
- 2.2. Prawna interpretacja zabójstwa

3. Zabójstwo w perspektywie biopsychologicznej i środowiskowej

- 3.1. Biologia, psychopatologia i osobowość zabójców w świetle literatury
- 3.2. Środowiskowe czynniki kryminogenne dotyczące zabójstw w świetle literatury
 - 3.2.1. Socjalizacja sprawców zabójstw w środowisku rodzinnym i rówieśniczym
 - 3.2.2. Zaburzenia w zachowaniu a popełnianie zabójstw
- 3.3. Czynniki sytuacyjne w etiologii zabójstw
- 3.4. Motywacje sprawców zabójstw
- 3.5. Integracyjne ujęcie czynników warunkujących popełnianie zabójstw – syndrom prehomicydalny
- 3.6. Charakterystyka różnych typów zabójstw i wybrane czynniki je determinujące

4. Wybrane zagadnienia dotyczące diagnozy resocjalizacyjnej i penitencjarnej oraz możliwości resocjalizacji sprawców zabójstw

- 4.1. Diagnoza resocjalizacyjna i penitencjarna – wybrane zagadnienia
- 4.2. Oddziaływania penitencjarne wobec sprawców zabójstw i możliwości ich resocjalizacji

5. Rozwiązania metodologiczne przyjęte w badaniach własnych

- 5.1. Usytuowanie podjętej problematyki w teoriach nauk społecznych
- 5.2. Procedura postępowania badawczego
- 5.3. Przedmiot i cele badań
- 5.4. Problemy badawcze i hipotezy
- 5.5. Zmienne i wskaźniki
- 5.6. Model metodologiczny badań
- 5.7. Rodzaj podjętych badań
- 5.8. Metody, techniki, narzędzia badawcze
- 5.9. Organizacja i procedura badań

6. Analiza ilościowa uzyskanych wyników badań

- 6.1. Charakterystyka badanej zbiorowości
- 6.2. Charakterystyka sytuacji rodzinnej badanych sprawców w kontekście popełnionych zabójstw
- 6.3. Sytuacja w środowiskach szkolno-rówieśniczych a popełnianie zabójstw
 - 6.3.1. Relacje z rówieśnikami i pozycja w grupach rówieśniczych a popełnianie zabójstw
 - 6.3.2. Relacje z nauczycielami a dokonywanie zabójstw
- 6.4. Symptomy zaburzeń w zachowaniu i wcześniejszej aktywności przestępczej a dokonywanie zabójstw
- 6.5. Komponenty kontroli społecznej a dokonywanie zabójstw
- 6.6. Działania innych osób będące źródłem szkodliwych bodźców
 - 6.6.1. Blokowanie możliwości osiągnięcia pozytywnych celów w życiu

- 6.6.2. Blokowanie dostępu do pozytywnych bodźców(sytuacje trudne) a dokonywanie zabójstwa
- 6.7. Dysonans między aspiracjami, oczekiwaniami i faktycznymi możliwościami realizacji celów a dokonywaniem zabójstw
 - 6.7.1. Poczucie relatywnej deprivacji w sferze materialnej
 - 6.7.2. Poczucie relatywnej deprivacji związane ze sferą towarzysko-erotyczną
 - 6.7.3. Poczucie relatywnej deprivacji w zakresie sfery edukacyjno-zawodowej
 - 6.7.4. Subiektywne poczucie możliwości realizacji planów życiowych i respektowanie przysługujących jednostce praw

6.8. Korelaty osobowościowe a popełnianie zabójstw

6.8.1. Zachowania agresywne ustalone na podstawie Skali Agresji Bussa–Durkee (SABD)

6.8.2. Poziom nasilenia cech introwertywnych i ekstrawertywnych ustalonych na podstawie inwentarza EPQ-R

6.9. Czynniki sytuacyjne i motywacyjne związane z popełnionym zabójstwem

7. Analiza jakościowa materiału badawczego oraz wskazania resocjalizacyjne

7.1. Analiza przypadków

7.2. Reprezentacja przypadków w przekroju

7.3. Modelowe ujęcie sprawców zabójstw

7.4. Projekt oddziaływań resocjalizacyjnych wobec sprawców zabójstw

7.5. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych uwzględniające modelowe ujęcia sprawców zabójstw z przykładowymi rozwiązaniami resocjalizacyjnymi

7.5.1. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec zabójców seryjnych

7.5.2. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec zabójców seksualnych

7.5.3. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec sprawców zabójstw działających dla zysku w celu zdobycia walorów należących do ofiary (zabójcy ekonomiczni) oraz działających na zlecenie innej osoby

7.5.4. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec sprawców emocjonalno-lękowych

7.5.5. Możliwości oddziaływań resocjalizacyjnych wobec sprawców emocjonalno-agresywnych

Syntetyczne wnioski z badań

Bibliografia

Aneks